

IV. évfolyam | 33. szám | 2022. 08. 18-24.

795 Ft | Éves előfizetőknek: 438 Ft
4,34 EUR | 15,9 RON | 410 DIN

mandiner

Borbás Marcsi

*Családi hagyományokról,
a magyar gasztronómia helyzetéről
és megváltozott világunkról*

Kertbe, magyar!

Állandó pörgés az életem

*Bíró Lajos, a hazai vendéglátás
rocksztárja férfias könnyekről,
titkos receptekről és arról,
bűn-e gyorsétterembe járni*

Feltámadt a magyar turizmus

*Megtelt a Balaton,
visszatértek a külföldiek,
és a magyarok utazási kedve
sem csökkent*

Célzottan építjük az országimázst

*Interjú Jakab Zsófiával,
a Magyar Turisztikai Ügynökség
vezérigazgató-helyettesével*

www.mandiner.hu

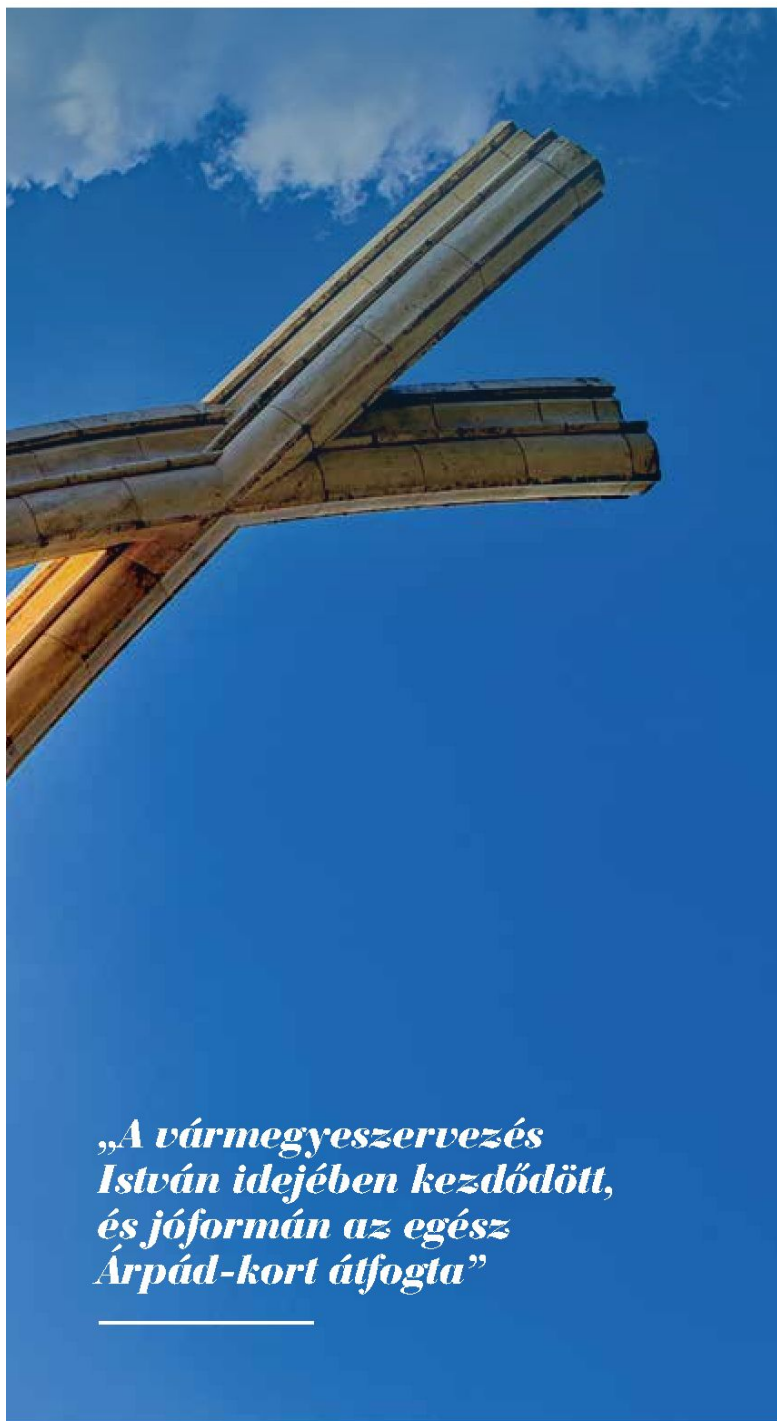

Az államalapító öröksége

| GALI MÁTÉ | AZ MCC TÁRSADALOM- ÉS TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI ISKOLÁJÁNAK KUTATÓTANÁRA

A néhai Kristó Gyula véleménye szerint államalapító I. (Szent) István királyunk volt „a valaha élt legnagyobb magyar államférfiú”. A jeles középkorász értékelése nem túlzás, hiszen István rakta le hazánk egyházszerkezetének és politikai-jogi kereteinek tartóoszlopait.

**„A vármegyeszervezés
István idejében kezdődött,
és jóformán az egész
Árpád-kort átfogta”**

Az Árpádok vérségi-nemzetségi viszonyok mentén létrejött törzsi állama helyett Szent István új típusú, frank és német mintákon alapuló, de nem azokat másoló államot hozott létre. Első királyunkat minden bizonnyal a feleségével, Gizella bajor hercegnővel az udvarába érkező német előkelők győzték meg arról, hogy helyezze országa irányítását területi alapokra, szakítson az addigi gyakorlat-

tal, miszerint a fejedelmi család tagjai osztoztak a fennhatóságuk alatt lévő területeken – mint például a somogyi és más dél-dunántúli vidékek felett a hatalmat gyakorló Koppány vezér, aki Istvánnal Géza nagyfejedelem révén állt rokonságban –, és a neki engedelmeskedő területeken egységes elvek mentén alakítson vármegyéket.

A vármegye mint intézmény tehát egyidős a magyar államisággal. A frank grófságokra emlékeztető első vármegyék az István közvetlen uralma alatt álló dunántúli és nyugat-felvidéki régiókban létesültek, és úgy jöttek létre újak, ahogyan az országépítés során a király fokozatosan maga alá gyűrte az olyan nagy hatalmú, tőle nem függő törzsfők törzsi államait, mint a fentebb említett Koppány, a Maros vidéki Ajtony vezér vagy éppen az erdélyi Prokuj gyula, aki ráadásul István anyjának volt a testvére. A vármegyeszervezés István idejében kezdődött, és jóformán az egész Árpád-kort átfogta, hiszen voltak olyan vármegyéink is, amelyek a 13–14. században születtek. A források alapján a történelemszövetség több-kevesebb fenntartással tíz vármegye István kori létét tudják kimutatni: Csanád, Doboka, Fejér, Győr, Hont, Kolon (a későbbi Somogy és Zala), Nyitra, Veszprém és Visegrád. A vármegyék pontos száma jelenlegi ismereteink alapján megállapíthatatlan, annyi bizonyos, hogy az említett tiznél több, illetve a 12. századi krónikákban előforduló hetvennél kevesebb lehetett.

Az államszervezet e fontos középszintű egységei élére több helyütt is István megbízható német hívei kerültek, akik semmiféle vérségi kapcsolatban nem álltak a magyar nemzetségek és nagycsaládok vezetőivel és tagjaival, ami a királyhűségüket illetően erős biztositékot jelentett. Ők lettek a király által kinevezett és leváltható megyés ispánok, akik a vármegye csúcsán az uralkodói hatalmat testesítették meg. Fő feladatuk a királyi jövedelmek – adók, vámok, vásári illetékek – behajtása volt, aminek fejében megtarthatták egy részüket. Az igazságszolgáltatás terén is szerephez jutottak, hiszen az egész vármegyére kiterjedő bírói jogkörrel rendelkeztek, s az általuk kiszabott ítéletek végrehajtásához igénybe vehették a nekik beosztott katonaságot. Az ispán irányítása alatt álló katonaság nemcsak a belső rend fenntartására volt bevethető, háború esetén a vezetésével hadba is vonult.

A világi igazgatás kiépülésével szoros kölcsönhatásban folyt a latin rítusú katolikus egyházi szervezet megteremtése is. Számos vidéken a vármegyék megalapítása biztosan megelőzte az egyházmegyéket, és utóbbiak is olyan ütemben jöttek létre, ahogyan István kiterjesztette uralmát az újabb és újabb országrészek felett. Az első magyarországi egyházmegye minden kétséget kizáróan a veszprémi püspökség volt. Az államalapítóhoz köthető

META TÖRTÉNELEM

második egyházmegye a győri lett, aztán az érseki székhellyé váló esztergomi, majd az erdélyi – első központja Dobokavár lehetett, a székhely a 11. században került át Gyulafehérvárra –, a hamarosan rangemelés révén szintén érsekséggé váló kalocsai, majd a pécsi, az egri, végül pedig a csanádi. Ezt a nyolc püspökséget tekintti napjaink magyar közép-korkutatása Szent István-i alapításúnak. A közvélekedés két egyházmegyét, a vácit és a biharit is az ő nevével társítja, ám ezt a források nem támasztják alá. Az egyházmegyékkel egyidejűleg haladt az egyházszervezet alsóbb szintjeinek, a falusi plébániáknak a felállítására – ismeretes, hogy István törvényei értelmében minden tíz falu volt köteles egy templomot építeni –, továbbá szerényebb mértékben a középső szint, tehát a káptalánok és az esperességek létesítése. Mindezeket felül Pécsváradon, illetve Bakonybélben bencés kolostor szerveződött, Veszprémvölgyben és Oroszlámoson pedig keleti rítusú monostorok kezdték meg a működésüket.

Szent István a fiához címzett *Intelmeiben* fogalmazta meg, hogy a „királyi palotában a hit után az egyház foglalja el a második helyet”. Pontosan tisztában volt ugyanis azzal, hogy népünk megmaradása szempontjából alapvető fontosságú a betagozódásunk a keresztény Európába. Ami voltaképpen 1000 tájkán született meg, hiszen a skandináv népek, a csehek, a lengyelek, az oroszok, illetve a magyarok csaknem egy időben formálódtak barbár népekből keresztény mintájú országokká. Pogányok csupán a Baltikum egyes szláv és balti törzsei, illetve a besenyők maradtak, ám ezek a népcsoportok, leszámítva az államukat a 13. században megalapító litvánokat, később vagy kipusztultak, vagy idegen uralom alá kerültek, és ezzel eltűntek a történelem színpadjáról.

A pogánysággal való szakítás egyértelmű jelének tekinthető, hogy amikor István király koronáztatta magát az uralkodói székvárosában, Esztergomban, attól fogva keresztény legitimitáció alapján Isten kegyelméből, azaz Dei gratia eredeztette a hatalmát. Az általa kibocsátott törvénykönyv előszavában is leszögezte, hogy „Isten akaratából” igazgatja az országát, „a régi és új császárok példáját követve”. Ez utóbbi szellemében rendelkezett a magántulajdon védelméről, a keresztény vallás megtartásáról, rögzítette a keresztény hitélet alapvetéseinek – vasárnapi templomba járás, böjt, gyónás stb. – teljesülését, pénzt veretett, királyi tanácsot alakított, okleveleket bocsátatott ki. Mindezek nem sokban tértek el a korszak más keresztény uralkodói által

követett gyakorlatoktól, habár a törvénykönyv előszava is kiemelte, hogy „minden nép a saját törvényei szerint él”.

A szívós országépítő munkára, amely szükség-szerűen együtt járt a belső ellenségekkel való leszámolással, többek között azért nyílt lehetősége Istvánnak, mert okos külpolitikája révén a római pápával, valamint Európa két másik legmeghatározóbb erőközpontjával, a Bizánci Birodalommal és a Német-római Császársággal is jó viszonyt ápolt. Ennek jegyében az 1002 és 1018 között megszakításokkal zajló német–lengyel háborúban a németek oldalára állt, 1015-ben pedig a bizánciaknak nyújtott fegyveres segítséget a bolgárokkal vívott háborújukban, ami 1018-ban az első dunai bolgár birodalom bukásával végződött. Nem volt egyetlen más középkori magyar uralkodó sem, akinek a mindenkori nagyhatalmakkal három évtizedes békés kapcsolatot sikerült fenntartania. Az 1000 és 1001 fordulóján történt királyi koronázása után csak 1030-ban viselt hadat a németekkel szemben, amikor II. Konrád német-római császár határincidensekre hivatkozva tá-

madást indított Magyarország ellen. A felperzselt föld taktikáját alkalmazó magyarok azonban kiéheztették a seregét, aztán pedig egészen Bécsig üldözték.

Szent István 1038. augusztus 15-én hunyt el. Műve, a nyugati típusú keresztény államiság, amelynek keretei között létezve a magyarság napjainkig fennmaradt a Kárpátok koszorújában, a majdani pogánylázadások és trónharcok ellenére is hatékonyan működött, és életképesnek bizonyult, mivel a vármegyerendszer, valamint az egyházszervezet a későbbiek során is eredményesen fejlődött tovább. Az uralkodó halálát követő néhány zavaros évtized viszállyából a központi hatalom megerősödve került ki, hiszen I. (Szent) László királyunk, majd pedig Könyves Kálmán korában már hódításokra is képes volt. A fentebbiek fényében igaza volt kiváló történésziünknek, Engel Pálnak, aki egy írásában ekként fogalmazott: „Szent István államférfiúi működése, ha jobban belegondolunk, arra tanítja mai utódait, amire most is a legnagyobb szükség van: helyzetfelismerésre, pragmatikus gondolkodásra és észszerű döntésekre. Arra, hogy a magyarságnak boldogulása érdekében mindenkor alkalmazkodnia kell szűkebb és tágabb környezetéhez; arra is, hogy ehhez meg kell keresnie a legcélszerűbb lépéseket; és leginkább talán arra, hogy amikor eljön az ideje, tudni kell szakítani, keményen és határozottan, mint ő tette, olyan értékekkel és eszmékkel, amelyek fölött eljárt az idő.”

**„Szent István
törvénykönyve
kiemelte, hogy
»minden nép
a saját törvényei
szerint él.«”**